

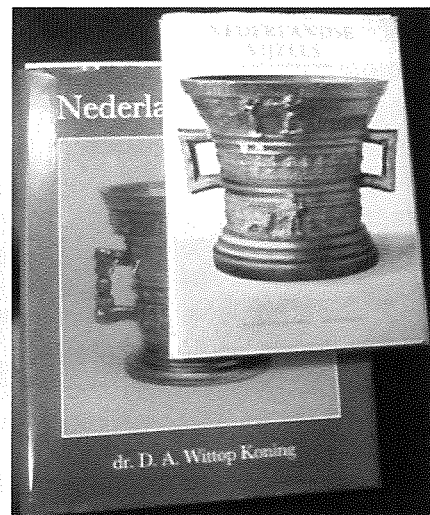
Verhaal van twee dweperige Franse vijzels in de XVIIde eeuw. * (met noordwaarts schaduwperspectief)

Apotheker Leonard De Causmaecker.

* Lezing gehouden tijdens het Congres van de Kring te Bodegraven op 17 en 18 april 2010.

Wellicht is de vijzel het voornaamste werktuig geweest dat, sinds onheuglijke tijden, de farmacie voortreffelijke diensten heeft bewezen bij het verpulveren en mengen van de materia medica.

Het is niet te verwonderen dat ook in de Kring voor de geschiedenis van de Pharmacie in Benelux van bij de aanvang hiervoor ruime belangstelling werd getoond. Zelfs reeds in 1953 werd door één van de stichters, de prominente, wijlen dokter D. A. Wittop Koning, het boek uitgebracht "Nederlandse Vijzels" dat als levenswerk na 36 jaar tot gelijknamig werk zou uitgroeien, en nu universeel geraadpleegd wordt. Niettemin dacht de auteur aanvankelijk, zich te moeten verontschuldigen om het gemis, namelijk onvoldoende aandacht te hebben geschonken aan de versieringsmotieven op de vijzels. Dit gaf meteen de aanzet om de attentie te vestigen op de details. Veelal blijken die niet inhoudsloos te zijn. Mits het beoefenen van geduld en bij gissen en raden de verbeelding vrij spel te laten, door bij intercollegiale contacten opmerkingen niet in de wind te slaan, konden alleszins afdoende resultaten worden bereikt. Met het "quousque tandem" hoelang nog erop moeten wachten, hoeft men evenwel rekening te houden. In onderhavig geval, eerlijk gezegd, meer dan een halve eeuw.

We stellen U voor twee kleine vijzels met mekaar in confrontatie te brengen en aan de hand van hun versieringsmotieven, hun getuigenissen te vergelijken. Van Franse oorsprong komen ze uit het departement Haute-Loire in de vulkanische streek Auvergne meer bepaald in de omgeving van Le-Puy-en-Velay. Ze werden er sinds de XVIe eeuw ononderbroken tot in de XIXe eeuw gegoten en die vijzels behoren tot de mooiste die in Frankrijk werden verwezenlijkt.

De kleinste vijzel komt eerst aan de beurt. Er komen slechts twee terugkerende motieven voor : 8 x de Franse lelie en 4x een verpersoonlijkte zon in stralenbundel. Het uiterlijk voorkomen is zeer donker raafzwart om zo te zeggen ; dit is te wijten aan de oxydatie van onzorgvuldig bronsamalgam met recuperatiemateriaal. De hoogte bedraagt 6,4 cm, de bodemdiameter 7,6 en de diameter bovenaan 10,5 cm.

De grotere vijzel is zeer verzorgd van afwerking en munt uit door voortreffelijkheid o.m. met het vermijden van de donkere patina door het aanbrengen van een dun laagje tin. Hier is de ganse wand overdadig versierd met Franse lelies waartussen een crucifix prijkt, viermaal een persoonsbuste, en overigens als steunberen die gewoonlijk voorkomen, vier leeuwenkoppen en vier hermesfiguren, contreforts genoemd. Hier bedraagt de hoogte 9,6 cm, de onderste diameter 10,5 cm, de bovenste diameter 15,2 cm..

Laat ons nu de symbolen in de versieringsmotieven ontsluiten om hun geheimen te ontcijferen en de verwante vijzels als een sequentieel tweeluik te kunnen voorstellen

Op het kleinste vijzeltje treffen we enkel versieringselementen aan van overdreven patriotisme of nationalisme. De Franse lelie als een van de drie gouden lelies uit het Bourgondisch wapenschild. Het stralend zonnetje verwijst naar de Franse koning Lodewijk de XIV (°1638-1715). Zelf noemde hij zich "Zonnekoning, le Roi Soleil" verwijzend naar de Griekse mythologie :Apollo of Phoibos, god van het licht en de bliksem. In het kasteel van Versailles was een ganse zaal eraan gewijd. Hij aanzag zichzelf als het middelpunt van de wereld. Hij beweerde "l'état c'est moi" en bedoelde ermee dat alles rond zich moest draaien als de planeten rond de zon. Hij was autocraat, alleenheerser en hij was bezeten van uitbreiding van het Franse grondgebied met de eraan verbonden annexatie. Het Verdrag van Nijmegen in 1678 waardoor het huidige Frans Vlaanderen bij Frankrijk werd ingelijfd aanzag hij als militaire glorie. Als absolute vorst kon hij ongehinderd belastingen verhogen en innen. Zelfs moest hij het zilveren bestek van Versailles laten smelten om er de enorme oorlogsschulden mee te betalen. Desondanks die blinde ingenomenheid, in Frankrijk, voor Lodewijk XIV, bleef het chauvinisme geschraagd. Begrijpelijkerwijze, wij, in de "Nederlanden" hebben exact het tegenovergestelde sentiment.

Opvallenderwijs overheerst op de grotere vijzel het heraldisch element de Franse lelie, ten getale van 117. Het raadselachtige dat eronder schuil gaat wordt bovendien nog bekrachtigd door een vertrouwd christelijk symbol.

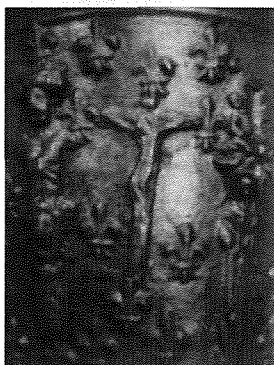
Zonder het identificeren van het borstbeeld ware de zoektocht tevergeefs geweest. Maar onverhoeds wordt de toegang tot het ontsluiten als de klap op de vuurpijl, de apotheose.

Een muntvormige zilveren medaille, jaartal 1623, met de beeltenis van koning Lodewijk XIII omgeven met de tekst :Ludovicus XIII D(eo) G(ratias) France Navarre rex, was ons daarbij behulpzaam.

Lodewijk XIII werd volwassen verklaard op veertienjarige leeftijd, huwde toen met Anna van Oostenrijk,

dochter van de Spaanse koning Filips III. De genegenheid die de Franse koning haar toedroeg, was eerder onbeduidend en het uitzicht op een opvolger werd stilaan wanhopig. De koningin had in het gunstigste geval een belofte gedaan om in Parijs een kerk te bouwen en tot ieders verbijstering....na 23 jaar werd nog een troonopvolger geboren. Deze wonderdadige geboorte werd door heel Frankrijk uitbundig gevierd, met vreugdeschoten, vuurwerk, vreugdevuren en onophoudend klokkengelui. Het kind kreeg dan ook de naam Dieudonné, godsgeschenk. De koningin bleef haar belofte gestand en de kerk Val-de-Grâce, prachtig voorbeeld van barokke architectuur, kwam er tot stand. De zevenjarige Lodewijk de veertiende legde de eerste steen ! In deze vijzel heeft die uitzinnige vreugde hare weerslag gevonden.

Uit deze verhandeling mag blijken dat de grotere vijzel precies gegoten werd in 1638 en de kleinere vijzel wellicht in de eerste helft van de uiterst lange, 72 jaar regeerperiode. Beide vijzels met mekaar in confrontatie gebracht presteerden als dialoog in een historisch diptiek. Beide mogen ze voortaan als loco "gidsfossil" dienst doen bij het repertoriëren van de XVIIe-eeuwse "Le-Puy" vijzels, voor wat betreft de datering. Beide hebben ze het voorrecht een hommage te brengen aan de verdienstelijke stichter van onze Beneluxkring, een eerbetoon tevens om de weg, lang voordien, te hebben uitgestippeld.

Samenvatting.

Door het ontcijferen van de versieringsmotieven van 2 Franse "Le-Puy" vijzels, wordt op de Kleinste vijzel de Zonnekoning ontwaard. De grotere vijzel roept de festiviteiten op bij de gebeurtenis die 23 jaar op zich liet wachten toen de troonopvolger Lodewijk XIV geboren werd.

Résumé.

Deux mortiers du "Puy" chantent la grandeur de la France au XVIIIème siècle. En décryptant les motifs décoratifs, le petit mortier nous révèle le Roi Soleil. Le plus grand, grâce aux bustes de Louis XIII entourés d'une opulence de Lys de France, en présence d'un crucifix, nous met sur la piste d'une naissance inopinée d'un héritier : Louis XIV. La présence du Crucifix rappelle, le cas échéant, la promesse de la reine Anne d'Autriche, de bâtir une église à Paris, laquelle est devenue : Val de

Summary.

Intrigued by the hidden symbolism of motives on two French mortars, a lengthy search led to the answer of a sequential historical diptych. The little mortar represents the Sun King Louis XIV. The larger mortar refers to the exuberant joy with the birth of the heir Louis XIV, after a quarter century of fruitless and desperate wait. With the construction of the magnificent baroque church "Val de Grâce" was the promise made in fulfillment.

Apr. L. De Causmaecker
Gasstraat 35A, B-9160 Lokeren